

Suomen ortodoksisen kirkon turvallisemman tilan periaatteet - valmisteluryhmän mietintö

1. Johdanto

Vuoden 2025 kirkolliskokous antoi kirkollishallitukselle tehtäväksi asettaa valmisteluryhmän selvittämään turvallisemman tilan periaatteita kirkossa. Kirkollishallitus perusti valmisteluryhmän istunnossaan 18.12.2025. Valmisteluryhmän jäseniksi nimettiin rovasti Teemu Toivonen, kuvataiteilija Matilda Matsi, pastori Artturi Hirvonen ja teologinen sihteeri Jelisei Heikkilä sekä Ortodoksisten nuorten liiton järjestösihteeri Annakaisa Onatsu, joka toimi ryhmän koollekutsujana. Matilda Matsi ilmoitti esteestä työryhmän työskentelyn aluksi.

Tehtävänannon mukaan työryhmän tulee ”valmistella kirkolliskokouksen päätösten mukaisesti turvallisemman tilan periaatteet kaikille kirkon toiminta-alueille, toimintamallit epäkohtiin puuttumiseksi, valtakunnallinen koulutuskokonaisuus, vähemmistöjen oikeuksia ja osallisuutta vahvistavat linjaukset ja kokonaisuuden esittely vuoden 2026 kirkolliskokousseminaarissa.”

Työnsä tueksi kuuli seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten henkistä ja hengellistä hyvinvointia tukevaa Sateenkaariyhdistys Malkus ry:tä ja vammaisten ihmisten oikeuksia ja osallisuutta kehittyvissä maissa tukevaa Abilis-säätiötä. Lisäksi työryhmä oli yhteydessä Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistoon, josta ohjattiin yhdenvertaisuutta edistävän asiantuntijatoimiston palveluiden äärelle.

Tehtävänanto on laaja, ja työryhmä on ymmärtänyt laajuuden tarkoitukselliseksi. Turvallisuutta ei voi rajata yhteen ihmisryhmään tai toimintamuotoon. Tehtävänanto oli lisäksi monisyinen johtuen mahdollisesti siitä, että se perustui kahteen samantapaiseen, mutta kuitenkin erilliseen kirkolliskokouksen päätökseen.

Kynnys

Kynnys on teologinen kysymys. Kirkko on rakennus, mutta ennen kaikkea se on koolle kutsuttu Jumalan kansa, ja se, kuka pääsee sisään ja millä ehdoilla, kertoo kirkon ihmiskäsityksestä enemmän kuin yksikään julkilausuma. Kynnyksiä on monenlaisia. Osa niistä on portaita ja raskaita ovia, osa puhetapoja, oletuksia, vakiintuneita käytäntöjä ja hiljaisia sääntöjä siitä, kuka kuuluu joukkoon ja missä roolissa. Osa niistä on mitattavissa senttimetreinä. Suurin osa ei ole.

Kirkko ei ole koskaan päättänyt sulkea ketään ulos. Päinvastoin: Pyhän Hengen johdatuksessa ja suuressa viisaudessaan se on säätänyt kanonit kirkon ja sen jäsenten suojaksi. Kirkkoisät eivät kokoontuneet rajaamaan laumaa vaan varjelemaan sen heikointa: kanonit torjuvat väärinkäytöksiä, turvaavat jäsenten oikeuksia ja viitoittavat pelastus tien. Se on oikeutta ja esikuvaa, ei muuri. Kynnykset ovat syntyneet muualla.

Ne ovat portaita, puhetapoja, äänensävyjä ja hiljaisia oletuksia siitä, kuka kuuluu joukkoon ja missä roolissa. Ulossulkeminen itsessään on harvoin tietoinen päätös.

Käsillä olevan selvityksen tehtävänä on tarkastella näitä kynnyksiä ja esittää, miten Suomen ortodoksisessa kirkossa luodaan tila, jossa jokainen voi osallistua kirkon elämään turvallisesti ja täysivaltaisesti. Kyse ei ole uudesta opetuksesta eikä kirkon perinteen korjaamisesta, vaan siitä, että kirkon ihmiskäsitys näkyisi myös sen opetuksessa ja toiminnassa.

2. Kenelle turvallisempi tila luodaan

Turvallisemman tilan periaatteista puhutaan usein vähemmistöjen kysymyksenä. Rajaus on ymmärrettävä, mutta harhaanjohtava. Periaatteiden tarkoituksena on luoda turvallisempi tila kaikille: seurakuntalaiselle, joka tulee ensimmäistä kertaa, ja sille, joka on tullut säännöllisesti vuosikymmeniä. Turvallisuus ei ole erillinen palvelu, joka tuotetaan joillekin. Se on yhteisön ominaisuus, ja yhteisö on juuri niin turvallinen kuin se on turvallinen niille, joilla on vähiten valtaa esimerkiksi määritellä sen toimintakulttuuria ja tapoja puhua.

Tästä syystä marginaalissa elävien kokemusten kuuleminen on tässä työssä keskeistä, mutta se ei ole työn rajausta vaan sen mittari. Kokemus voi koskea vammaisuutta tai pitkäaikaissairautta, mielenterveyttä, kieltä ja kulttuuritaustaa, sukupuolta tai seksuaalista suuntautumista, taloudellista ahdinkoa, yksinäisyyttä, ikää, perhetilannetta tai sitä, että ihminen kokee ristiriitaa oman elämäntilanteensa ja kirkon opetuksen välillä. Tilanteisiin liittyy lisäksi lähes poikkeuksetta se, että erilaiset ominaisuudet ja tilanteet vaikuttavat ihmiseen samanaikaisesti ja päällekkäin. Yhteistä näille tilanteille on rakenteellinen piirre: ihminen tulee kohdatuksi jonkin ominaisuutensa kautta ennen kuin hänet hyväksytään ihmisenä. Turvallisemman tilan periaatteet pyrkivät kääntämään tämän järjestyksen.

Luettelo on pitkä ja siihen osuu jokainen jossakin elämänsä vaiheessa.

3. Teologinen lähtökohta

Ortodoksinen ihmiskäsitys ei rakennu ihmisen ominaisuuksista. Se rakentuu suhteesta. Ihminen ei ole ensisijaisesti ruumis, jolla on tietty toimintakyky, ei mieli, jolla on tietty diagnoosi, eikä yksilö, jolla on tietty asema, vaan olento, joka on luotu Jumalan kuvaksi ja kutsuttu kasvamaan Kristuksen kaltaisuuteen. *Maailman elämän edestä* -asiakirja ilmaisee tämän suoraan:

”Jumalan kuvana ja kaltaisuutena jokainen ihmispersoonaa on ainutlaatuinen ja äärettömän arvokas sekä Jumalan rakkauden erityinen kohde.” (§3)

Sama asiakirja muistuttaa, että ortodoksien on kohtaamisissaan muistettava, ”että kaikki ihmiset ovat eläviä ja korvaamattomia Jumalan ikoneita, jotka sisimmältä olemukseltaan ovat luotuja Jumalalle” (§12), ja että ihmisen sisäsyntyisellä arvolla ”ei ole mitään rajoja” (§30).

Ikonin edessä ei huomioida, onko se ehjä. Sitä kunnioitetaan, sen edessä kumarretaan. Osaamme tämän kirkossa ihmisen tekemien kuvien kohdalla joskus paremmin kuin elävien ikonien, ihmisten.

Piispainkokouksen lokakuussa 2025 antama kannanotto ihmisen ainutlaatuisuudesta ja kirkon elämästä nojaa samaan perustaan. Kannanoton mukaan kirkkoisät opettavat, että ”jokaisella on mysteerinen suhde Jumalaan, joka on jokaisella ainutlaatuinen, erilainen ja erityinen, ei kopioitavissa eikä toistettavissa”. Ainutlaatuisuus ei kuitenkaan ole eristäytymistä: ”Olemme kasvot, jotka kääntyvät toisia kohti, emme eristetty yksikkö.”

Kannanotto asettaa tälle työlle sen perustavan vaatimuksen:

”Jokainen ihminen – riippumatta elämäntilanteestaan, identiteetistään tai henkilökohtaisista kamppailuistaan – on kutsuttu osallistumaan kirkon elämään. Kristus itse kehottaa: ’Joka tulee minun tyköni, minä en häntä heitä pois’ (Joh. 6:37). Tämä kutsu ei ole ehdollinen.”

Piispainkokous torjuu ”ehdottomasti kaikenlaisen syrjinnän, vihan ja väkivallan” ja toteaa, että kirkonyhteisöllisyys ”ei perustu samanlaisuuteen”. Se tunnustaa myös, että kirkon linjaukset aiheuttavat joillekin kipua, eikä selitä tätä pois: ”Kenenkään risti ei ole toista kevyempi, eikä kenelläkään ole oikeutta tuomita toisen kamppailua.”

Kirkko, joka tunnustaa, että kivuliaatkin tunteet kuuluvat osaksi sen elämää, on rehellisempi kuin kirkko, joka ei tunnusta mitään.

Työryhmä korostaa, etteivät turvallisemman tilan periaatteet ratkaise kirkon perinteestä ja opista nousevia kysymyksiä, eivätkä pyri siihen. Ne koskevat sitä, mitä tapahtuu ennen opillisia kysymyksiä ja niiden jälkeen: miten ihmisistä puhutaan, miten ihmisiä puhutellaan, miten heihin otetaan yhteyttä, miten heidät otetaan vastaan ovella ja kenen puoleen he voivat kääntyä, kun jokin menee pieleen. Kutsua ei voi esittää uskottavasti, jos ovi on painava, jos ihmisestä puhutaan hänen kuultensa kolmannessa persoonassa tai jos kirkon puhetavoissa elää vuosisatojen takaa halveksuntaa, jota kukaan ei enää tarkoita, mutta jota kukaan ei myöskään ole tarkistanut.

Maailman elämän edestä nimeää aikamme yhdeksi syövyttäväksi piirteeksi taipumuksen halveksia ja herjata, jopa demonisoida niitä, jotka ovat eri mieltä (§12). Kirkko ei ole tälle taipumukselle immuuni ja sen myöntäminen on tämän työn edellytys.

Näistä lähtökohdista seuraa käytännöllinen johtopäätös. Jos ihmisen arvo lepää hänen suhteessaan Jumalaan eikä hänen suorituskyyssään tai vastaavuudessaan normeihin, mikään yksittäinen ominaisuus ei voi määritellä häntä tyhjentävästi. Ihmistä ei siis hyväksytä sukupuolen, diagnoosin, taustan, elämäntilanteen tai kamppailun kautta, vaan ihmisenä, jonka persoonaan nämä eri asiat ja ominaisuudet kuuluvat. Kysymykset, joita turvallisemman tilan periaatteet esittävät jokaiselle kohtaamiselle, kuuluvat: kohdataanko ihminen vai kategoria, kysytäänkö häneltä vai hänestä, puhutaanko hänelle vai hänen ohitse.

4. Turvallisemman tilan periaatteet

Työryhmän kuulemisaineiston perusteella turvallisemman tilan käytäntö voidaan tiivistää seuraaviin periaatteisiin.

Ei ennakko-oletuksia. Ihmisten tarpeista tai tilanteista ei tehdä oletuksia heidän puolestaan. Ihmisen erilaiset ominaisuudet ovat harvoin toisten havaittavissa. Vähemmistöihin kuuluvien tai identifioituvien ihmisten tarpeet ja toiveet vaihtelevat suuresti. Esimerkiksi YK:n vammaissopimuksen myötä vammaisuuden käsite on laajentunut merkittävästi ja diagnoosiin perustuva yleistäminen tekee yhä huonommin oikeutta yksilölle. Osa haluaa puhua tilanteestaan avoimesti, osa ei halua sille lainkaan erityishuomiota, ja kumpaaakin toivetta kunnioitetaan. Sama pätee kieleen, taustaan, vakaumuksen vaiheeseen, seksuaaliseen suuntautumiseen ja elämäntilanteeseen, vaikkapa iän tai maantieteellisten etäisyyksien vuoksi. Valmiiden kategorioiden soveltaminen on nopeaa ja juuri siksi se epäonnistuu. Sensitiivisyys ei ole tietopaketti vaan kuuntelemista ja ajan antamista.

Suora kommunikaatio ihmisen itsensä kanssa ja yksilöllinen kohtaaminen. Ihmisen ohittaminen puhumalla hänen avustajalleen, tulkilleen tai omaiselleen on yleinen ja loukkaava käytäntö. Kuulemisaineisto osoitti, että ihmisten omat toiveet poikkeavat usein merkittävästi siitä, mitä heidän puolestaan esitetään, vaikka puhuja tarkoittaisi hyvää. Kun ihmisestä puhutaan hänen läsnä ollessaan kolmannessa persoonassa, hänet on jo poistettu huoneesta.

Ihminen osallistuu kirkon elämään niissä tehtävissä, jotka hänelle itselleen sopivat: seurakuntalaisena, vapaaehtoisena, kuorolaisena, luottamushenkilönä, teologisena keskustelijana. Kukaan ei tule kirkkoon ensisijaisesti hoivan tai auttamisen kohteeksi. *Maailman elämän edestä* kuvaa kirkon työtä ”yhteisenä työnä, yksittäisten jäsenten yhteen liittämän ruumiin pyrkimyksenä, jossa monet jäsenet ravitsevat ja tukevat toinen toistaan” (§5). Ruumiissa ei ole jäseniä, jotka vain vastaanottavat. Apostoli Paavalin mukaan juuri ne jäsenet, jotka näyttävät muita heikommilta, ovat välttämättömiä (1. Kor. 12:22).

Esteettömyys ja saavutettavuus. Esteettömyys ja saavutettavuus eivät ole mukavuuskysymyksiä vaan turvallisuuskysymyksiä. Tilanne, jossa seurakuntalainen pääsee jumalanpalvelukseen vain toisten kantamana, on toistuva fyysinen riski sekä kannettavalle että kantajille ja se asettaa ihmisen pysyvästi muista poikkeavaan asemaan. Kun tilat ovat esteettä, ihminen on yhdenvertainen muiden kanssa ja tästä syntyy sekä fyysinen että henkinen turvallisuus. Luiskan hinta on tiedossa ja se voidaan kirjata talousarvioon. Sen puuttumisen hinta ei ole tiedossa, koska se maksetaan poissaoloina, joita kukaan ei laske. Saavutettavuus koskee myös tiedonkulkua, kieltä ja viestintää: sitä, saako ihminen tarvitsemansa tiedon itse ja ymmärrettävässä muodossa sekä kokeeko sen perusteella itsensä tervetulleeksi. Esimerkiksi digitalisaation vaikutuksia tulisi tarkastella ihmisten erilaisten elämäntilanteiden ja mahdollisuuksien kautta.

Kysyminen ennen toimimista. Jerikon tiellä Kristus pysähtyy sokean Bartimaioksen huutoon ja kysyy: ”Mitä haluat minun tekevän sinulle?” (Mark. 10:51). Kaikkivaltias kysyy,

ei diagnosoi, ei oletta eikä ryhdy toimeen kysymättä. Turvallisemman tilan kielellä tätä kutsutaan itsemäärittelyn oikeudeksi ja teologian kielellä persoonan kunnioittamiseksi.

Tästä seuraa myös se, mitä on nimettävä vältettäväksi käytännöksi: kysymättä rukoileminen toisen ”parantumisen” puolesta. Käytäntö on tuttu ennen muuta karismaattisesta protestanttisesta perinteestä eikä ole ortodoksisessa yhteydessä yleinen. Pyytämätön rukous toisen parantumisesta ei ole rukous toisen puolesta vaan rukous toisen yli. Tämän vuoksi ortodoksisen perinteen mukainen esirukous koskee ihmisen pelastusta täysin riippumatta hänen ominaisuuksistaan.

Sama periaate toimii toiseen suuntaan. Kysyminen on hyve, ei rikkomus. Vilpittön ja kohtelias kysymys on kohtaamisen alku eikä sen loppu, eikä siitä ole syytä pahoittaa mieltään. Yhteisö, jossa kysyminen on riski, ei ole varovainen vaan mykkä.

5. Työryhmän esitys

Työryhmä esittää, ettei turvallisemman tilan periaatteissa käsitellä yksittäisiä ihmisryhmiä erillisinä kategorioina. Periaatteet läpäisevät koko ohjeistuksen ja kaiken toiminnan, koska ne pätevät kaikkien seurakuntalaisten ja työntekijöiden kohdalla. Kyse on ennen kaikkea Jumalan kuvaksi ja kaltaiseksi luodusta ihmisestä, joka on persoonassaan ainutlaatuinen. Turvallisemmassa tilassa ei siksi ole kyse erityiskohtelusta vaan yhdenvertaisuuden varmistamisesta.

Työryhmän työskentelyssä huomattiin toistuvasti, ettei periaatteita voi antaa ylhäältä valmiina, sillä ilmoitustaululla haalistuva tuloste ei ole turvallisempi tila vaan sen kuva. **Työryhmä esittää siksi, että seurakunnat, niiden paikallisyhteisöt, järjestöt, Ortodoksinen seminaari ja kirkon keskushallinto laativat omat periaatteensa yhdessä työntekijöidensä ja toimintaan osallistuvien kanssa, nimeävät yhteyshenkilöt, sopivat puuttumisen tavoista ja tarkistavat periaatteitaan säännöllisesti.** Se, mikä laaditaan yhdessä, sitoo eri tavalla kuin se, mikä annetaan tiedoksi. Työnantajat ja toiminnan järjestäjät ovat vastuussa yhteisten turvallisemman tilan periaatteiden luomisesta sillä toiminnan tasolla kuin se on tarpeellista.

Käsillä oleva periaate nimeää vastuut ja tekee näkyväksi sen, mikä on aiemmin saattanut jäädä sanomatta. Toiminta- ja keskustelukulttuuria se ei kuitenkaan muuta. Kulttuuri muuttuu esimerkeistä ja kirkossa esimerkin antavat ja vastuun kantavat esipaimenet, papiston jäsenet ja muut esihenkilöt sekä luottamushenkilöt

Työryhmä esittää, että **kirkko luo yhdessä sopivan asiantuntijatahon kanssa pikaisesti koulutuksia yhdenvertaisuudesta ja turvallisemman tilan periaatteiden luomiseksi alkaen hallinnon ylätasoilta. Jatkossa koulutuskokonaisuudet liitetään osaksi kirkon työelämäopintoja.** Koulutusten sisältöjen on tärkeää nousta ortodoksisen kirkon ajattelusta ja ihmiskuvasta käsin.

6. Pohdintaa

Lopuksi on nostettava esiin näkökulma, josta työryhmä myös usein keskusteli. Turvallisemman tilan käsite tulee kirkon ulkopuolelta, ja se herättää perustellun kysymyksen siitä, tuodaanko kirkkoon vierasta ajattelutapaa ja kavennetaanko samalla mahdollisuutta puhua vaikeista asioista. Elämme ajassa, jossa yhdenvertaisuutta edistäviä toimia maalataan uhkakuviksi ja ideologiaksi, jota vastaan pitää taistella. Kysymys ansaitsee kuitenkin suoran vastauksen. Käsite on lainattu, sisältö ei ole. Yhtä tärkeä on kysymyksen toinen puoli. Turvallisempi tila ei ole tila, jossa vaikeista asioista vaietaan. Turvallisuus koskee sitä, miten puhutaan, ei sitä, mistä puhutaan. Kirkko, jossa ei voi puhua synnistä, kärsimyksestä, kuolemasta tai erimielisyydestä, ei ole turvallinen vaan mykkä. Syntiinlankeemuksen olosuhde on yhteinen taakka, jota kannamme. Syrjivät asenteet ovat yksi ilmenemismuoto tästä jaetusta lankeemuksesta.

Maailman elämän edestä -asiakirja toteaa lapsista, ettei kirkon ilo ”synny vain niistä lapsista, jotka täyttävät tietyt terveyden tai kuntoisuuden kriteerit” ja että ”Kirkon silmissä jokainen on syntynyt ’jotta Jumalan teot tulisivat hänessä julki’” (§26; vrt. Joh. 9:3). Toista, hiljaisempaa kriteeristöä, oppia siitä, kuka on kirkkoon täysin tervetullut, ei ole olemassa. Jos sellainen jossakin elää, se elää kirkon inhimillisissä rakenteissa, ei opin ytimessä.